

המקדש במדרש

פרשת בשלח

”תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכון לשבתך פעלת ה'
מקדש א – דני בוננו ידיך” (שמות ט”ו)

השבת מתמזגים יחדיו פרשת השבוע וט"ו בשבט. כמה נאה שבשבת בה נקרא על כך שעם ישראל רוצה לא רק 'תביאמו', אלא רק 'תטעמו'-נחגוג את חג הנטיעות. הנטיעה באדמה היא הנוטעת אותנו בארץ-ונטעים על אדמתם.

כמובן שהנטיעה בארץ ישראל אינה סוף פסוק ולאחר תביאמו ותטעמו, מגיע גם המקדש. למעשה כך אנו אומרים לא רק בשירת הים, אלא בכל תפילה מוסף: 'יהי כצון מלפניך .. שתעלנו בשמחה לארצנו. ותטענו בגבולנו ונשם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו'.

הפסוק מקדש ה' כוננו ידיך, מעורר מחדש את השאלה מי יבנה את בית המקדש? והשבת נלווה את מאמרו של הרב יישכר טייכטל – 'מאמר מקדש ה' – מתוך ספרו אם הבנים שמחה, הדין באריכות בסוגיה זו.

לליל שבת – מה הכוונה 'אני אבנה את בית המקדש'?

רבים מביאים את רש"י במסכת סוכה, כמקור לכך שבית המקדש יבנה בידי הקב"ה:

”אבל מקדש העתיד שאנו מצפין בנוי ומשוכלל הוא יגלה ויבא משמים, שנאמר מקדש ה' כוננו ידיך”
(רש"י סוכה מא.)

את שיטתו של רש"י ביארנו ב'מקדש בפרשה בשלח' לשנת תשע"ב. אך נראה שהוא לא היחיד שסובר כך:

”בהוא זמנא אתבני ביתא דשכינתא דאיהי בית הבחירה על ידא דקודשא בריך הוא, דאתמר בה ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב, ואני אבנה אינון אבנין טבין דאתבני מינה, הדא הוא דכתיב ואבנה גם אנכי ממנה, נטיעין קדישין, הדא הוא דכתיב (ישעיה ס') נצר מטעי מעשה ידי להתפאר, ובניינא דבי מקדשא תהא בנויה מכספא ודהבא ואבנין יקירין, ותהא מרקמא מכל ציורא דעובדא דבראשית, ועלה נהרא ירושלם דלעילא, מרקמא מכל מיני גוונין דנהורא, ורזא דמלה ירושלם הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, דאנהרא על גבוי” (תיקוני זוהר, כ"א- דף ס ע"ב)

תרגום: באותו זמן יבנה בית השכינה, הוא בית הבחירה על ידי הקב"ה, שנאמר בו: 'ואני אהיה לה נאום ה' חומת אש סביב, ואני אבנה – אלה אבנים טובות שיבנה מהן, וזה שכתוב ואבנה גם אני כ' ממנה, נטיעות קדושות, כמו שכתוב נצר מטעי מעשה ידי להתפאר. ובנין בית המקדש יהיה בנוי מכסף וזהב ואבנים יקרות, ויהיה מרוקם מכל ציורי מעשה בראשית, ועל זה אורה של ירושלים העליונה מרוקמת מכל מיני גוונים של אור, וסוד הדבר, ירושלים הבנויה כעיר שחוברה לה יחדיו, שמאירה על גביו.

מי שיקרא את הזוהר מיד יקפוץ ויאמר, הנה כתוב במפורש שה' יבנה את בית המקדש. אך עיון בסוף הציטוט מבאר אחרת – על גבי ירושלים הבנויה (שאנחנו נבנה) יאיר הקב"ה את אורו הגדול. אור שבא מירושלים העליונה, האור מימי בראשית. אז, בחיבור בין הבניין שלנו לאור הגדול, יתקיים- כעיר שחוברה לה יחדיו.. כך מבאר הכסא למלך' בביאורו על הזוהר:

'ובנינא דבי מקדשא תהיה בנויה מכספא – אף הבניין התחתון יהיה גם כן בניין מפואר..ואז עלה נהרא דירושלים לעילא הרוחנית (ואז עליו יתלבש האור של ירושלים העליונה הרוחנית).

כלומר, אנחנו בונים מקדש מלמטה- אך השכינה והקדושה, זה כבר הקב"ה. ועשו לי מקדש=אנחנו. ושכנתי בתוכם= זה הקב"ה.

המקדש במדרש

לסעודת שבת – אנחנו מתחילים, והאם הקב"ה ימשיך – זה גם תלוי בנו !

אם כן ראינו שיש כאן התחלה בידי אדם, כפשט המצווה- 'ועשו לי מקדש', ועל בסיס המקדש שאנחנו נבנה הקב"ה ישרה את שכינתו. ה'אם הבנים שמחה' מוצא לכך רמז בפסוק:

לָכֵן פֹּה אָמַר ה' שְׁבִתִי לְיְרוּשָׁלַם בְּרַחֲמִים בֵּיתִי יִבְנֶה בָּהּ נְאֻם ה' צְבָאוֹת וְקוֹ יִנְטֶה עַל יְרוּשָׁלַם (זכריה, א', ט"ז)

כלומר, לאחר ש'ביתי יבנה בה', אז הקב"ה אומר: 'שבתי אל ירושלים'. ואולי אף נוסף, שעצם הבניה, היא תביא את הקב"ה 'חזרה אל הבית'. פרשן נוסף, שנראה בקריאה ראשונה, שמבין שהמקדש ירד משמים הוא המלבי"ם:

" וסוף הבנין היה בג' אדר שנת שש למלכות דריוש נמצא נמשך הבנין ד' שנים וששה חדשים [עי' חגי א' ט"ז], ויעשו חנוכת הבית הזו בחדוה – כבר פ' הקדמונים מ"ש הבית הזה, כי אם היו זוכים אז היה מגיע זמן הגאולה העתידה, ותיכף אחר בנין זה היה יורד ביהמ"ק מן השמים והיו מתחילים החנוכה השנית שנאמרה ביחזקאל, ולעת עתה עשו חנוכת הבית הזה, שמלת דנא מורה שמצפה על חנוכת בית אחר, והנה חנוכת יחזקאל תתחיל בכ"ג אדר, כמבואר שם והם המשיכו חנוכה שלהם עד כ"ג אדר שהם כ"א יום, ואם היו זוכים היה תיכף חנוכת הבית האחרון שיבנה בידי שמים, ויען שבימים האלה חל פורים שהם ימי משתה ושמחה, אמר שהיה עיקר החדוה על החנוכה שהיתה גדולה משמחת הפורים" (מלבי"ם על עזרא פרק ו פסוק טו - חלק באור הענין)

המלבי"ם מתאר את חנוכת בית המקדש השני בפסוקי בספר עזרא:

"וְשָׁבִי יְהוּדָא בְנֵינִי וּמְצַלְחֵינִי בְּנִבּוּאָת חֲגִי נְבִיא וְזִכְרֶיהָ בַר עֲדוּא וּבְנֵי וְשִׁלְלוּ מִן טַעַם אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל וּמִטַּעַם כּוֹרֵשׁ וְדָרְיוּשׁ וְאַרְתַּחְשֶׁשְׁתָּא מֶלֶךְ פָּרַס: וְשִׁיבִיא בֵּיתָהּ דְּנָה עַד יוֹם תְּלִיתָהּ לִירַח אֲדָר דִּי הִיא שְׁנַת שֵׁשׁ לְמַלְכוּת דְּרְיוּשׁ מֶלֶכָא: וְעַבְדוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל כְּהֵנָּה וְלֹאֵי וְשָׂאֵר בְּנֵי גְלוּתָא תְּנַפְתּוּ בֵּית אֱלֹהָא דְּנָה בְּתַדּוּהָ"

הפסוקים מתארים את חנוכת 'ביתא דנא' - הבית הזה. הבית שנבנה בתקופת מלכי פרס ובעידודם של חגי וזכריה הנביאים. על פי נבואת יחזקאל, חנוכת המקדש תתחיל בכ"ג אדר. העם לא חיכה לתאריך זה, ואף לא חיכה שהמקדש ירד משמים, אלא עשה כל שביכולתו. על כך מבאר המלבי"ם שכרגע הם חוגגים את חנוכת הבית הזה, הזמני. ולו היו זוכים מיד אח"כ היו מתחילים חגיגה נוספת - חנוכת הבית השלישי, עם התגלות השכינה בכל עוצמתה. אין הכוונה שירד מקדש שיחליף את בית שני, אלא מקדש שימלא את התכן של בית שני. אך זה לא קרה בגללנו:

" אמר החבר: אכן מצאת מקום חרפתי מלך כוזר. כי אמנם חטא זה הוא אשר בגללו לא נתקם היעוד אשר יעד האלוה לבית השני רני ושמחי בת ציון כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאם ה'. כי הענין האלוהי עמד לחול עליהם כבראשונה אלו נענו כולם לקריאה ושבו לארץ ישראל בנפש חפצה, אבל רק מקצתם נענו ורבים והחשובים שבהם נשארו בבבל מסכימים לגלות ולשעבוד ובלבד שלא יפרדו ממשכנותם ומעסקיהם אף אנו אלו היינו מוכנים להתקרב אל אלהי אבותינו בלבב שלם כי אז היה הוא ית' מושיענו כאשר הושיע את אבותינו במצרים עכשו שאין הדבר כן אין הדברים שאנו אומרים בתפלותינו השתחוו להר קדשו והשתחוו להדם רגליו והמחזיר שכינתו לציון וכדומה כי אם כדבור התכי וכצפצוף הזרויר כי בלא כונת הלב אנו אומרים דברים אלה או דומיהם כאשר העירות בצדק שר הכוזרים" (כחרי מאמר שני, כ"ד)

כלומר המלבי"ם מבין שאת השלב הראשון נעשה אנחנו. את ההמשך - ירידת מקדש משמים, כלומר הייעוד: 'כי הנני בא ושכנתי בתוכך נאום ה'', זה כבר פועל יוצא של ההשתדלות שלנו.

ככל שיותר נפעל ש'ביתי יבנה בה'. יבנה על ידינו. נזכה יותר מהר ל'שבתי לירושלים ברחמים'.

המקדש במדרש

לסעודה שלישית – אף על פי שיוודת אש מן השמים

למרות כל ההוכחות, פשוט הכתובים ופשוט פסיקתו של הרמב"ם - 'מצוות עשה לעשות בית לה', יש הנוטים לתעדף את השיטה שבית המקדש השלישי ירד בידי שמים. לטובת אילו נדגיש דבר שהוא בבסיס אמונתנו. שנלמד אף הוא מן המקדש:

תנ"א, 'ונתנו בני אהרן הכהן אש'. אף על פי שאש יורדת מן השמים, מצוה להביא מן ההדיוט. רבוצה כארי, והתנ"א, אמר רבי חנינא סגן הכהנים, אני ראיתי - ורבוצה ככלב? לא קשיא, הא במקדש ראשון, הא במקדש שני. ובמקדש שני מי הוי? אמרי, אין, מהוה הוי, סיועי הוא דלא מסייעא" (יומא כ"א):

הגמרא מקשה, מדוע צריכים הכהנים בני אהרן לתת אש (=עצים) על המזבח, הרי ישנה אש מן השמים שבערת שם כל הזמן? מתרצת הגמרא: 'אע"פ שיוודת אש מן השמים - מצווה להביא אש מן ההדיוט'. כלומר - למרות שיש אש ניסית. אתה חייב לעשות את המעשה שלך. המשך הגמרא אף מוכיח שהמעשה שלך הוא הגורם לעוצמת האש מן השמים.

הגמרא אומרת שבבית המקדש הראשון האש היתה רבוצה כארי - חזקה ומתגברת, ואילו בבית שני, חלשה ורבוצה ככלב! למסקנת הגמרא, גם זה לא. היתה אש מן השמים, אך היא לא סייעה בהבערת העצים והקרבנות. אש קרה.

מכאן נלמד שגם כאשר אנו מבינים שהכל בידי שמים, לא רק שאין זה מונע מאיתנו לעשות, אלא רק המעשה יביא את ה'אש', ואת המקדש. כך מבאר המהר"ל את הציווי במעשה המנורה. שהרי מצד אחד נאמר - ועשית מנורת זהב טהור, כלומר שאתה מצווה לבנות. (ולכן הראה לו הקב"ה באצבע כיצד היא נראית) מצד שני התורה אומרת: מקשה תיעשה המנורה - מכאן שנעשתה מאליה, בידי ה' אז מי עשה:

ספר גור אריה על שמות - פרק כה פסוק לא

[לב] תעשה מאליה וכו'. בתנחומא בפרשת בהעלותך (סימן ג) פירש "זוה מעשה המנורה" (במדבר ת, ד) שהראה הקב"ה באצבע, לפי שנתקשה בה. ומשמע דכאשר הראה לו המנורה היה עושה המנורה, דאם לא כן מה היה מועיל לו המראה אשר הראה לו באצבע אם לא היה יכול לעשות. ויש לומר דודאי צריך להראות למשה עד שידע והבין תבנית המנורה, ואז היה מתחיל במעשה המנורה, ונעשית מאליה. ומכל מקום היה צריך למעשה משה, כי לישראל צוה לעשות אותה, ולא שתהיה לגמרי על ידי מעשה ה'. ולפיכך היה צריך להבין תבנית המנורה, דאם לא כן איך יתחיל לעשות, וכאשר התחיל לעשות - גמר השם על ידו. וכל הפעולות שבאים מלמעלה צריך שיעשה האדם למטה, ואף קריעת ים סוף שהיה מעשה ה', כתיב 'ואתה הרם מטך ובקעיהו', וכן כל הניסים במצרים על ידי משה היו" (גור אריה למהר"ל, שמות כ"ה, ל"א)

המהר"ל אומר, שאחרי שמשה רבינו ניסה והתקשה, השלים הקב"ה את המלאכה על ידו. ומסכם המהר"ל, 'כל הפעולות שבאים מלמעלה, צריך שיעשה האדם מלמטה'. אפילו קריעת ים סוף לא החלה עד שמשה עשה פעולה כלשהי (ונחשון בן עמינדב עשה את הצד הראשון).

כך גם במקדש, אנחנו צריכים להתחיל את ההשתדלות שלנו, להתחיל להבעיר את האש. אח"כ תבוא גם אש משמים. גם אם נאמר שבית המקדש יבנה או יפול מן השמים, זה לא יקרה בלי הצד הראשון שלנו.

שבת שלום
מרדכי פרסוף